

Сергій Іваницький,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноюридичних дисциплін
Луганського державного університету
внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка

УДК 347.965

ПРИНЦИПИ АДВОКАТУРИ

У статті здійснено наукове дослідження принципів адвокатури. Сформульовано поняття, систему й класифікацію принципів адвокатури. На підставі сфери поширення принципи адвокатури класифіковано на основоположні принципи (незалежність, професійна компетентність, конфіденційність, уникнення конфлікту інтересів), принципи організації (територіальність, обумовленість судоустроєм, спеціалізація, корпоративне самоврядування, доступність) й принципи діяльності (ефективність, мультидисциплінарність, розумна винагорода).

Ключові слова: принцип, адвокатура, організація, діяльність, принцип адвокатури, конфіденційність, незалежність.

Принципи адвокатури належать до фундаментальних категорій науки, дослідження яких було актуальним завжди, особливо на переламних етапах державно-правового будівництва, коли практика гостро відчуває необхідність чітких орієнтирів, векторів руху української адвокатури. На жаль, принципи не були предметом самостійного комплексного аналізу у вітчизняній науці у період дії як попереднього, так й чинного закону про адвокатуру.

Окремі принципи аналізувалися в контексті вирішення більш широких завдань. Так, поряд із зарубіжними вченими, зокрема Р. Л. Абелем, Й. Дезелем, Г. М. Крітцером, М. Молло, Ф. С. Л'юїсом та ін., принципи адвокатури досліджувалися вітчизняними правниками, серед яких слід відзначити Н. М. Бакаюнову, Т. В. Варфоломееву, Є. В. Васьковського, О. Д. Святоцького, Л. В. Тацій, О. Г. Яновську тощо. Неприділення достатньої уваги принципам у доктрині стало однією з причин проблемного стану адвокатури на практиці, що потребує ак-

тивізації наукових пошуків у цій сфері й засвідчує актуальність даної праці.

Метою наукової статті є дослідження принципів адвокатури, формулювання їх поняття, системи й класифікації.

З семантичного боку «принцип» — це основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку [1, с. 1125].

В юриспруденції відсутнє єдине розуміння поняття «принцип права». Представниками теорії права й галузевих наук сформовано відмінні підходи як щодо визначення змістовного ядра принципу, так і його ознак. Дефініція принципу розкривається через «ідеї», «стандарти», «норми», «положення», «вимоги», «засади», «начала» тощо. Не менш широким є й перелік ознак принципів, внаслідок чого у деяких авторів [2] система принципів доходить до трьох десятків. Та попри широку палітру поглядів більшість науковців вбачається у принципах закріплені у формах права основоположні, найстабільніші підвалини, що характеризуються високим рівнем узагальнення й

виражають сутнісні риси права у цілому або його окремого сегменту.

Спільне й відмінне у визначенні правових принципів в основному лежить у площині сприйнятого авторами типу праворозуміння, відповідно до якого можна виділити два головні підходи — легістський (Т. І. Фулей, В. В. Городовенко, Г. П. Тимченко та ін.) і природно-правовий (І. Е. Данильєва, О. В. Старчук та ін.). Прибічники останнього допускають можливість існування принципів права поза писаним, позитивним правом. З їхньої точки зору, ідеї, що покладені в основу принципів, не обов'язково повинні отримати закріплення у визнаних державою джерелах права.

Представники легістського підходу посідають протилежну позицію, наполягаючи на імперативній фіксації принципів у формах права уповноваженими представниками держави. За всієї привабливості ціннісного сприйняття принципів права нами підтримується позитивістське бачення вирішення цього питання, адже найвищі ідеали за усієї їхньої важливості не можуть замінити владного нормативного регулятора [3].

Історія правової думки залишила нам у спадок безліч ідей, але небагато принципів. Кожен принцип розпочинається з ідеї, проходить цей етап, але не всі ідеї перетворюються на принципи, залишаючись у сфері буденного чи наукового мислення.

Чи буде обґрунтованою позиція практика, який в процесі правозастосування посилатиметься на ідею, що не підтверджена реальними нормами права? Очевидно, що базові для сучасного права вимоги правової визначеності ставлять під сумнів можливість прикладної реалізації окремих природно-правових поглядів.

Обираючи найменування змістовного ядра принципу серед пропонуєваних теорією альтернатив — «вимоги», «ідеї», «основи», «засади», «положення», «правила», «стандарти», «норми» — ми звернулися до усталеного значення кожного з цих понять [1, с. 141, 419, 488, 792, 861, 1037, 1100] й дійшли висновку, що оптимальним є використання слова «положення». На відміну від близьких за значенням слів, термін «положення» позбавлений зайвих нашарувань й відтінків змісту, що утруднюють його сприйняття.

Окремо зупинимось на співвідношенні понять «принцип» і «засада». Аналіз нормативно-правової бази показує, що

законодавець вживає їх як синонімічні. Тлумачні словники часто визначають вказані дефініції одну через іншу, хоча поширеним є розуміння «засади» в значенні «основи». Залежно від потреб наукового дослідження частина учених ототожнює ці поняття, інші — розмежовують. З метою чіткішого застосування понятійного апарату ми розглядаємо зазначену термінологію як окрему, використовуючи поняття «засади» в значенні «основи».

Широкі межі тлумачення поняття принципів права не сприяло формуванню загальноприйнятого розуміння терміна «принцип адвокатури». Формулювання поняття, що розглядається, передбачає необхідність уточнення системи ознак принципу адвокатури.

До переліку ознак принципу адвокатури мають входити: соціальна обумовленість, нормативна закріпленість, базисність, підвищена стабільність, високий рівень узагальнення, спрямованість на забезпечення організації та/або діяльності адвокатури, системна єдність.

Соціальна обумовленість. Принципи в основному зумовлені об'єктивними процесами (політичними, економічними, культурними тощо), що відбуваються у суспільстві. Тісний зв'язок із зовнішніми умовами життєдіяльності соціуму передбачає кристалізацію в принципах адвокатури об'єктивних, істотних та сталих закономірностей і взаємозв'язків. Принципи виступають «сполучною ланкою» між буттям адвокатури й соціальним оточенням, в якому вона перебуває. Штучно насажені, «відірвані» від реальності принципи залишаються гаслами й деклараціями, не «приживуться» й будуть відторгнуті професійним співтовариством або суспільством.

Зміна зовнішнього соціального середовища в процесі еволюційного або революційного історичного розвитку держави тягне оновлення переліку принципів адвокатури, які мають історичний характер.

За провідної ролі об'єктивних чинників не можна заперечувати й суб'єктивних детермінант розвитку принципів адвокатури. Принципи формулюються, визнаються і застосовуються людьми (науковцями, правозастосувачами, законодавцями) в межах власних інтелектуальних і правових можливостей. Будучи результатом мислення, ціннісно-емоційної й вольової взаємодії авторського

колективу, принципи втілюють ідеї своїх розробників. Водночас, домінуюче значення суб'єктивних факторів можливе протягом короткочасного періоду, як правило, на переламних етапах історії (під час революцій, війн тощо).

Нормативна закріпленість. Будучи розрахованим на тривале застосування широким колом суб'єктів, будь-який принцип адвокатури повинен бути чітко зрозумілий своїм адресатам. Інакше кожен нормотворець чи правозастосувач наповнить його власним, можливо, й протилежним, змістом. Для уникнення хибного тлумачення принцип має бути формально визначений у писаному праві.

На цьому шляху важливим є належне обрання джерела об'єктивації принципу, адже від цього залежить його юридична сила й ефективність регулятивного впливу. З урахуванням належності Української держави до континентальної правової родини оптимальним є закріплення принципів адвокатури в галузевому законі, а найбільш важливих із них — на рівні міжнародно-правових документів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, що додасть їм більшої стабільності, значущості й авторитету.

Разом з тим, в умовах конвергенції правових систем загального і цивільного права нормативно-правовий акт перестав сьогодні бути єдиним джерелом права в Україні. Згідно зі ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та практику Європейського суду з прав людини як джерело права.

Схожий ступінь імперативності мають рішення Конституційного Суду України (ст. 150 Конституції України) й висновки Верховного Суду України щодо застосування норм права, викладені у його постановках, у випадках, передбачених процесуальними кодексами (ст. 360⁷ ЦПК України, ст. 458 КПК України, ст. 244² КАС України, ст. 111²⁸ ГПК України).

Незважаючи на спірність у теорії питання щодо способу закріплення принципів права, загальновизнаним є підхід, згідно з яким принципи можуть бути прямо сформульовані у нормах позитивного права (текстуальне вираження) або

випливати з їх змісту (непряме, змістовне закріплення)

Пріоритетним має бути перший спосіб фіксації, оскільки другий створює певні незручності для правозастосувачів через необхідність додаткових витрат часу на аналітичну роботу з правовою базою.

При цьому, як справедливо вказує А. А. Колодій, у жодному разі не можна принижувати їх ролі, адже вони більш абстрактні й за їх допомогою можна врегульовувати найбільш загальні суспільні відносини [4, с. 25].

Ті із засадничих положень, що не закріплені у законі, представники доктрини пропонують розглядати як моральні принципи, ідеал, мету [5], принципи науки тощо. Ми відносимо їх до принципів правосвідомості, адже покладені в їх основу ідеї продовжують жити в свідомості своїх авторів та прихильників, застосовуються ними у власній діяльності, хоча й не забезпечені державним захистом.

Джерелом справжньої легітимації принципів адвокатури має стати відхід від домінуючої протягом десятиліть практики оприлюднення законодавцем принципів «згори». Такі нав'язані чи взяті без урахування об'єктивних умов реалізації принципи часто залишалися декоративними. Формування принципів має бути двостороннім, активні імпульси мають подавати практика організації й діяльності адвокатів та органів адвокатського самоврядування, судова практика з цих питань, адвокатська етика. Роль судової практики у даному контексті можна порівняти з одним із первісних «фільтрів», який усуває суперечності між корпоративними і загальносуспільними інтересами, артикулює найбільш значущі проблеми й потребу вироблення принципового підходу до їх вирішення.

Набувши легального вираження в джерелах права, визнаних державою, принципи одержують державну підтримку й гарантування, стають обов'язковими до застосування у встановлених межах, безпосередньо й опосередковано регулюючи суспільні відносини.

Базисність. Принцип є найбільш важливою, ієрархічно вищою, загальною, засадничою підвалиною, що лежить в основі законодавства про адвокатуру. На базі принципу будуються норми права, які не повинні йому суперечити, а лише уточнювати, конкретизувати, наповню-

вати окреслені межі заданим змістом, гарантувати ефективне впровадження.

На відміну від норм, принцип має більш фундаментальний статус у праві [6]. Характеризуючись високим рівнем узагальнення, принцип адвокатури має визначальне й імперативне значення для побудови та/або функціонування адвокатури.

Високий рівень узагальнення. Будучи концентрованим виразом головних якісних рис адвокатури, принцип має високий рівень абстрагування, лаконічну форму викладення і, як правило, не містить усіх елементів, що властиві структурі норми права (гіпотеза, диспозиція, санкція), тому потребує деталізації, розкриття в нормах права.

Підвищений рівень абстрагування принципу надає можливість формувати на його основі правові утворення меншого ступеня узагальненості (інститути, норми тощо).

У доктрині звертається увага на те, що через високий рівень абстракції і загальності принципів їх застосування вимагає високого ступеня суб'єктивності від судді [7, с. 44]. І дійсно, дискреційна складова буде тим ширшою, чим менш конкретно буде нормативна фіксація принципу. Чітке формулювання принципу і належний фаховий рівень суб'єктів його застосування є необхідними передумовами реалізації потенціалу зазначеного правового регулятора.

Підвищена стабільність. Попри численні зміни, якими коригуються норми правових актів, принцип відзначається стійкістю у законодавстві й практиці реалізації. Це не виключає еволюційного перетворення принципу, зміни його застарілих елементів, або навіть кардинального скасування на переламних етапах розвитку відповідної галузі законодавства.

Принципи є узагальненим вираженням філософії, концепції правового регулювання певної сфери правовідносин, тож вони мають характеризуватися підвищеною стабільністю. У протилежному випадку дотримання законодавцем цих фундаментальних категорій буде поставлено під сумнів, швидка чи несподівана зміна принципів свідчатиме про безсистемність, мінливість, непослідовність регулювання, загострить суперечності між нормами й суттєво ускладнить можливість реалізації окремих з них. Запору-

кою стабільності принципів є проведення послідовної правової політики держави згідно з концепцією стратегічного розвитку адвокатури.

Спрямованість на забезпечення організації та/або діяльності адвокатури. Чітка цільова спрямованість дозволяє відсіяти ті принципи, які мають слабкий зв'язок із вирішенням завдань адвокатури.

Будучи орієнтованими на обслуговування поточних питань розвитку адвокатури, її принципи несуть «відбиток» досвіду минулого й визначають середньострокові перспективи майбутнього. Важливо, щоб кінцевою метою й запланованими засобами реалізації принципу стало вирішення прикладних питань адвокатури.

Регулятивний вплив принципу може як охоплювати адвокатуру в цілому, так і поширюватися лише на організацію або діяльність адвокатури, оскільки ці сегменти мають якісну специфіку.

Системна єдність принципу характеризує його як елемент комплексного утворення (принципи адвокатури). Оскільки жоден з них не може функціонувати окремо, важливою є придатність принципу до органічного включення до системи аналогічних регуляторів. Остання має будуватися на підставі оптимального поєднання необхідної і достатньої кількості принципів, число яких не повинно бути надмірним.

Щоб зайняти свою «нішу» в механізмі спільного регулятивного забезпечення функціонування адвокатури принцип має відповідати вимозі самостійності, не бути складовою іншого принципу. Кожен з принципів має відповідати окресленим ознакам до принципів, узгоджуватися один з одним. При цьому повне злагодження між ними є важко здійсненним, оскільки зміст деяких принципів переплітається. Не виключені суперечності між принципами, а також нормами, що входять до орбіти відмінних принципів, для усунення яких мають існувати виключення.

Таким чином, принципи адвокатури — це соціально обумовлені, найстабільніші, базисні положення, закріплені в праві, які системно й в найбільш загальному вигляді визначають організацію та/або діяльність адвокатури.

Чинний Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (далі —

Закон) вже у своїй назві розмежував поняття адвокатури та адвокатської діяльності.

Що стосується принципів адвокатської діяльності, то їх перелік законодавець визначив у ст. 4 Закону «Принципи та засади здійснення адвокатської діяльності», передбачивши, що адвокатська діяльність здійснюється на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів.

Щодо принципів адвокатури Закон чіткої відповіді не дає, прямий їх перелік нормативно не закріплений. Фіксуєчи принципи адвокатури, законодавець обрав непряму форму їх викладення, що передбачає виведення принципів зі змісту норм права.

У Законі України «Про безоплатну правову допомогу» (ст. 5) згадуються «принципи державної політики у сфері надання безоплатної правової допомоги», до яких віднесені верховенство права, законність, доступність безоплатної правової допомоги, забезпечення якості безоплатної правової допомоги, гарантоване державне фінансування.

Небагатослівність законодавця щодо принципів адвокатури робить необхідним звернення до законодавчої практики інших країн і напрацювань доктрини, аналіз яких дозволить усебічно й зважено підійти до абстрагування принципів української адвокатури із принципів закону і практики його застосування.

У Загальних принципах правової професії, прийнятих Міжнародною асоціацією юристів 20 вересня 2006 р., вказані такі принципи як незалежність; чесність, прямота й безсторонність; конфлікт інтересів; конфіденційність/професійна таємниця; інтереси клієнтів; зобов'язання правників; свобода клієнтів; майно клієнтів і третіх осіб; компетентність; винагорода [8].

На розвиток цих принципів Радою адвокатів та правових товариств Європи 24 листопада 2006 р. ухвалено Хартію основоположних принципів європейської правової професії, в якій зафіксовано такі принципи: незалежність правника і його свобода обстоювати інтереси клієнта; право і обов'язок юриста зберігати конфіденційність справ клієнта, а також поважати професійну таємницю; уникнення конфлікту інтересів як між різними клієнтами, так й між клієнтом і

правником; гідність і честь правової професії, цілісність і добра репутація особистості правника; лояльність до клієнта; справедливе ставлення до клієнтів щодо винагороди; професійна компетентність правника; повага до колег за професією; повага до верховенства права і справедливого здійснення правосуддя; саморегуляція правової професії [9].

На підставі розробленого ЄСJ у справі Wouters [10] концепту «основних цінностей» професії — незалежності, відсутності конфлікту інтересів і збереження професійної таємниці — ССВЕ формулює поняття основних принципів професії. До переліку основних принципів професії ССВЕ прямо й неодноразово відносить вказані цінності [11; 12], а в одній із своїх позицій [13] поряд із окресленими принципами-цінностями на перше місце ставить можливість громадян покладатися на компетентність людей, які консультують їх з правових питань. Схоже розуміння [14] основних принципів професії сформовано в ІВА.

З урахуванням регіональної специфіки міжнародні стандарти отримують розвиток у законодавчих і корпоративних актах зарубіжних країн шляхом закріплення принципів адвокатури, адвокатської професії або діяльності.

У Франції в Національному внутрішньому регламенті професії адвоката наголошується на необхідності дотримання в адвокатській професії принципів честі, лояльності, безкорисливості, братерства, делікатності, поміркованості і ввічливості [15].

В Англії та Уельсі у прийнятому Solicitors Regulation Authority в 2011 р. Кодексі поведінки зазначається 10 обов'язкових принципів, що поширюються на соліситорів та інших осіб (у тому числі власників фірм, які можуть не бути юристами) в процесі надання правових послуг. Принципи закріплені у формі обов'язків: підтримувати верховенство права і належне здійснення правосуддя; діяти як цілісна особистість; не дозволяти ставити під загрозу власну незалежність; діяти з метою якнайкращого обстоювання інтересів кожного клієнта; забезпечити належний стандарт обслуговування своїх клієнтів; поводити себе таким чином, щоб підтримувати довіру громадськості до себе й до системи надання правових послуг; виконувати власні правові і регуляторні обов'язки, а

також відкрито, своєчасно й узгоджено взаємодіяти із своїми регуляторами й омбудсменами; керувати власною справою або підтримувати свою роль у ній ефективно й згідно з принципами належного управління, фінансової стійкості й управління ризиками; керувати власною справою або підтримувати свою роль у ній шляхом заохочення рівності можливостей та поваги до різноманітності; захищати гроші й активи клієнта [16].

У Люксембурзі до суттєвих принципів адвокатської професії віднесені старанність, гідність, добросовісність, незалежність, порядність і гуманізм, честь, лояльність, делікатність, поміркованість, ввічливість, безкорисливість, братерство [17].

У Молдові діяльність адвокатури ґрунтується на принципах забезпечення гарантованого Конституцією права на захист; свободи і незалежності у здійсненні адвокатської діяльності; демократизму й колегіальності у взаєминах між адвокатами; добровільності членства у професійних об'єднаннях адвокатів; забезпечення законності й гуманізму [18].

У Законі Литви про адвокатуру до основних принципів адвокатської діяльності віднесені свобода і незалежність адвокатської діяльності; демократичність, колегіальність і чесна конкуренція у взаєминах між адвокатами; законність адвокатської діяльності; нерозголошення таємниці клієнта; лояльність до клієнта й прагнення уникнути конфлікту інтересів; бездоганна поведінка [19].

У Грузії до принципів адвокатської діяльності закон відносить законність; свободу й незалежність адвокатської діяльності; недискримінацію й рівність усіх адвокатів; невтручання в адвокатську практику; повагу й захист прав і свобод клієнта; заборону на відмову адвоката від захисту клієнта, за виключенням випадків, що передбачені законом; захист професійної таємниці адвокатом; дотримання норм професійної етики адвоката [20].

Законодавством інших постсоціалістичних країн Східної Європи згадуються принципи; автономії; незалежності; винятковості; самоуправління і самофінансування.

У теорії можна виділити широкий і вузький підходи до розуміння принципів адвокатури. Представники першого включають до їх переліку як принципи,

що безпосередньо стосуються адвокатури, так й принципи, що є загальними для суспільства чи правової системи, або більшою мірою відносяться до категорій моралі. В межах другого підходу спостерігається прагнення зосередитися на спеціальних принципах, які безпосередньо стосуються організації адвокатури й мають переважно правовий характер.

Так, наводячи у різних частинах своєї праці дещо відмінні переліки принципів адвокатури, автори монографії «Теорія адвокатури» до «початкових принципів» відносять станове членство, демократичне управління, некомерційну діяльність, релігійний і політичний нейтралітет, сприяння освіті, дотримання правил професійної етики, зайняття адвокатською діяльністю виключно як професійною діяльністю, міжтериторіальність професійної діяльності.

Згодом авторським колективом до «реєстру принципів адвокатури» пропонується включити серйозність і обережність, єдність адвокатури, конструктивність, компліментарність, толерантність, критичність, цілеспрямованість.

Наприкінці дослідження його автори використовують поняття «конгломерат принципів адвокатури», відносячи сюди довіру, громадянську мужність, прихильність, жертвовність, солідарність суспільства із долею довірителя, процесуальну завершенисть надання правової допомоги, примат волі над розумом у вирішенні проблем й примат волі адвоката над волею довірителя, єдність адвокатури, толерантність (ідеологічну терпимість), соціальну спрямованість, незалежність, професійну відповідальність, виключність професійного зайняття [21, с. 291, 306, 479].

В. І. Чайчиц і Т. В. Матусевич до принципів білоруської адвокатури відносять професіоналізм і моральність, незалежність і милосердя, служіння людям і вітчизні [22].

М. Молло називає принципи поміркованості, безкорисливості й чесності [23], а Б. Несімбіні й Е. Бергаміні серед фундаментальних принципів професії згадують чесність, гідність і скрупульозність [24].

Л. В. Тацій до принципів організації та діяльності адвокатури відносить верховенство права, незалежності, демократизму, гуманізму, конфіденційності, а до спеціальних принципів діяльності ад-

вокатури — принцип професіоналізму, охорони законних прав адвоката, дисциплінарну юрисдикцію, безоплатну правову допомогу [25, с. 89—97].

На думку А. В. Козьм'яних, адвокатура діє на принципах законності, незалежності, самоуправління, корпоративності, а також принципа рівноправ'я адвокатів. У інших частинах своєї роботи авторка відносить до основоположних принципів організації діяльності адвокатури повну незалежність адвоката під час здійснення адвокатської діяльності; свободу висловлювань у публічних судових та інших виступах; самоуправління адвокатських об'єднань; добровільний вступ до адвокатури; право на асоціації; приєднання й участь у міжнародних спітовариствах адвокатів; дотримання норм професійної етики й збереження адвокатської тактики; справедливість і гуманізм [26, с. 67, 158].

Відразу у декількох законопроектах передбачено, що організація та діяльність адвокатури базується на принципах верховенства права, гуманізму, демократизму, добровільності, законності, конфіденційності, корпоративності, незалежності, самоврядності [27].

У межах другого підходу насамперед слід відзначити опублікування у 1893 р. двотомника Є. В. Васьковського «Організація адвокатури», друга частина якого була присвячена принципам організації адвокатури. Більшість положень цієї неперевіршеної праці досі не втратила актуальності й належить до скарбниці світової науки про адвокатуру.

Є. В. Васьковський обґрунтував п'ять оптимальних принципів організації адвокатури: відносна свобода професії, станове самоврядування, зв'язок із магістратурою, відносна безоплатність, відмежування правозаступництва від судового представництва [28, с. 162]. Беззаперечною заслугою автора є створення прогресивної для свого часу теоретичної моделі побудови адвокатури, недоліком якої була хіба що певна ідеалізація ролі адвоката на шляху впровадження принципів відносно безоплатності та відмежування правозаступництва від судового представництва.

Можливість практичної реалізації цих принципів стала основним об'єктом критики з боку сучасників [29, с. 16—23], якими небезпідставно зверталася увага на ризики, пов'язані з оплатою наданої

правової допомоги, а також штучним характером відокремлення правозаступництва від судового представництва.

На думку О. Д. Святоцького, до принципів утворення адвокатури належать всезагальність права займатись адвокатською діяльністю та високий рівень професійної підготовки, громадсько-самодіяльний (недержавний) статус, а до принципів функціонування (діяльності) адвокатури — незалежність адвокатів у виконанні своїх функцій, законність адвокатської діяльності, дисциплінарне провадження в адвокатурі, оплата праці адвоката [30, с. 149—244].

В. В. Печерський до принципів адвокатури відносить принцип незалежності адвокатури, економічний принцип адвокатури, публічність діяльності адвокатури, гласність адвокатської діяльності, принцип законності в діяльності адвокатури, довірчість відносин як принцип адвокатської діяльності, принцип незалежності адвокатської діяльності, обґрунтований ризик професійної діяльності [31].

Трансформуючи розроблені Є. В. Васьковським підходи, І. С. Ярчих констатує побудову адвокатури на принципах: 1) корпоративності; 2) незалежності; 3) морально-етичного самоконтролю; 4) відносно свободи професії; 5) суміщення судового правозаступництва і представництва; 6) некомерційного характеру адвокатської діяльності; 7) відсутності зв'язку із магістратурою [32].

І. І. Мартинович називає принципи добровільного членства і самоуправління [33]. В іншій своїй праці вона до принципів організації і діяльності адвокатури відносить добровільність членства в колегії, автономію від інших правозахисних органів і організацій, а також державних органів, адвокатське самоврядування і самофінансування, загальний державний контроль [34].

І. Б. Азізов виокремлює такі організаційні принципи адвокатури як самоуправління; самофінансування; гарантії проти необґрунтованого набуття, зупинення чи припинення статусу адвоката; незалежність адвоката й незалежність адвокатської діяльності (право адвоката на самостійний вибір форми організації його професійної діяльності: індивідуальну, або колективну, або за наймом). Дещо згодом вказаний автор згадує прин-

цип самостійності адвоката й екстериторіальності [35, с. 144, 148].

Настільки широка палітра поглядів може спричинити уявлення про принципи адвокатури як про щось невизначене, мінливе, декларативне, безмежне. Щоб розібратися у цьому розмаїтті, структурувати перелік принципів й визначити місце у ньому принципів адвокатури, необхідно зонайперше звернутися до загальнотеоретичних наробіток щодо класифікації принципів й детально розглянути роль загальних принципів права.

Попри різні підходи до виокремлення різновидів принципів, у вітчизняній науці сформувався загальноприйняте бачення класифікації принципів права, які поділяють на загальнолюдські (цивілізаційні), загальні (загальноправові), міжгалузеві, галузеві і принципи правових інститутів [36, с. 199–206; 37, с. 238–240; 38, с. 47].

Ми підтримуємо окреслену модель класифікаційного розподілу й вважаємо за доцільне її використання в процесі нашого дослідження. Перший з вищенаведених видів принципів відображає всевітній, загальноцивілізаційний вимір, інші характеризують їх роль у національній правовій системі.

До загальнолюдських принципів права відносять принцип юридичної (формальної) рівності, поваги та захисту основних прав людини, справедливості, демократизму [38, с. 85], гуманізму, свободи [36, с. 200–201; 37, с. 239], добросовісності, чесності, розумності [39] та ін.

У західній юриспруденції має поширення доктрина «загальних принципів права», яка в багатьох державах отримала законодавче визнання (Франція, Італія, Іспанія та ін.). У ряді законів цих країн на суддів покладається обов'язок вирішувати судові справи навіть за відсутності норми, що регулює спірні правовідносини, керуючись загальними принципами права.

Вітчизняне законодавство має ознаки руху у схожому напрямі, передбачаючи у ч. 7 ст. 9 КАСУ, що у разі відсутності закону, що регулює відповідні правовідносини, суд застосовує закон, що регулює подібні правовідносини (аналогія закону), а за відсутності такого закону суд виходить із конституційних принципів і загальних засад права (аналогія права).

Ж.-Л. Бержель характеризує загальні

принципи права як положення (правила) об'єктивного права (а не природного чи ідеального права), котрі можуть виражатися, а можуть й не виражатися в текстах, проте (обов'язково) застосовуються у судовій практиці й мають досить загальний характер [40, с. 168].

До загальних принципів права відносять добросовісність, справедливість, соціальну спрямованість права, людяність, змагальність, принцип додержання прав людини, розумність, пропорційність та інші.

До загальних (загальноправових) принципів національної системи права відносять принцип законності [4, с. 25], верховенства права [41, с. 104], демократизму, гуманізму, рівноправності, свободи, справедливості [42], поваги до прав і свобод людини та громадянина [43] та ін.

Міжгалузеві принципи поширюються на декілька галузей права, а галузеві принципи відповідно охоплюють одну з них.

Принципи адвокатури належать до міжгалузевих принципів. Попри дискусійність питання щодо виокремлення адвокатського права як галузі права, існування галузі законодавства про адвокатуру ніким не заперечується. Вказана галузь і принципи, що лежать в її основі, мають міждисциплінарне значення, оскільки за своїм покликанням адвокат має діяти в різних видах юрисдикційних проваджень. Навіть такі, на перший погляд, специфічні принципи як конфіденційність або уникнення конфлікту інтересів не властиві виключно адвокатурі, оскільки поширюються на деяких колег з юридичного цеху (нотаріуси, патентні повірені) чи представників інших професій (аудитори, арбітражні керуючі, оцінювачі майна тощо). Отже, принципами адвокатури міжгалузеві принципи стають завдяки їх упорядкуванню й комбінації в межах нового утворення — системи принципів адвокатури.

Підходячи до її розробки, слід усвідомлювати, що «ми не змогли б винайти певну формулу, що вказуватиме, в якому обсязі і якого виду інституційні підтвердження необхідні для визнання певного принципу правовим, тим більше не змогли б оцінити його вагомості за допомогою певної величини» [44, с. 40]. Віднесення того чи іншого положення до категорії принципу й визначення його вагомості Р. Дворкін пропонує здійсню-

вати із посиланням на «певний сплав практики й інших принципів — сплав, у якому наслідки виведені з історії законодавчої і судової діяльності, переплетені із посиланням на суспільні звичаї та угоди» [44, с. 36]. Необхідність комплексного підходу до формування системного утворення «принципи адвокатури» обумовлена їх властивостями як різнорівневої системи, що функціонує в умовах активізації конвергенції між основними правовими сім'ями світу.

На підставі аналізу вітчизняного і зарубіжного законодавства і практики його застосування, а також з урахуванням сформульованих ознак принципів, до системи основних принципів адвокатури, що покладені в основу її організації та діяльності у сучасному світі, слід відносити: незалежність, конфіденційність, уникнення конфлікту інтересів, територіальність, обумовленість судоустроєм, спеціалізація, корпоративне самоврядування, професійна компетентність, доступність, мультидисциплінарність, розумна винагорода, ефективність.

Докладне обґрунтування кожного з них міститься в інших наших статтях. До переліку включено два принципи, що не є властивими українській адвокатурі (обумовленість судоустроєм, мультидисциплінарність), проте мають значне поширення й важливість у світі, а отже, становлять інтерес як можливі альтернативи реформування національної моделі організації адвокатури.

Відсутність тут принципів гуманізму, верховенства права, законності, демократизму пояснюється їх належністю до загальнолюдських та/або загальноправових принципів. Практика віднесення окреслених принципів до обох різновидів підкреслює їх найзагальніший характер й значні межі поширення на усі галузі права. Безумовно, у кожній сфері правовідносин загальні принципи набувають додаткових відтінків змісту, проте головна суть залишається незмінною. Причому, у новітніх законах про поліцію, прокуратуру та ін. прямо не закріплений такий принцип як гуманізм, а в законі про Службу безпеки України не згадується принцип верховенства права. Проте очевидно, що названі принципи поширюються на ці відомства, а також адвокатуру, оскільки є загальноправовими, визначені на конституційному рівні як стандарти найвищого авторитету.

Український законодавець, до речі, скоротив кількість загальних принципів у ст. 4 Закону про адвокатуру 2012 р., не включивши до нього передбачені попереднім законом 1992 р. принципи демократизму й гуманізму.

Як неважко помітити, в основу пропонуваної нами системи принципів адвокатури покладено вироблений ЄСЖ, ССВЕ та ІВА концепт «основних принципів (цінностей) професії», апробовані тривалим застосуванням стандарти проектування й функціонування вітчизняної і світової адвокатури, а також новітні тенденції глобалізації надання правової допомоги.

Поділяючи започаткований Є. В. Васюковським вузький підхід до формування переліку принципів адвокатури, ми не підтримуємо науковців (В. І. Чайчиц, Т. В. Матусевич, А. В. Воробйов, А. В. Поляков, Ю. В. Тихонравов, А. В. Козьмініх, Б. Несімбіні, Е. Бергаміні), які включають до нього засади, що мають виражену морально-етичну природу (толерантність, чесність, милосердя, моральність), слабкий зв'язок із базовими питаннями організації адвокатури (компліментарність, солідарність суспільства із долею довірителя, конструктивність, сприяння освіті, дотримання норм професійної етики й збереження адвокатської тактики) або поширюються на дуже обмежене коло правовідносин (свобода висловлювань у публічних судових та інших виступах, приєднання й участь у міжнародних співтовариствах адвокатів). З цих же мотивів не можемо погодитися із зарубіжними законодавцями (Франція, Люксембург) стосовно частини розроблених ними принципів (ввічливість, братерство, делікатність та ін.).

Слід заперечити авторам (С. В. Влащенко, І. Г. Бережна, С. Г. Міщенко, А. В. Козьмініх), які наводять як самостійні принципи, що поглинаються одним (самоуправління, корпоративність, самоврядність) або розглядають як принципи (релігійний та політичний нейтралітет, примат волі над розумом у вирішенні проблем й примат волі адвоката над волею довірителя, професійна відповідальність) явища, що є істотно відмінними за своєю природою (А. В. Воробйов, А. В. Поляков, Ю. В. Тихонравов).

Від принципів адвокатури слід відмежовувати принципи окремих інститутів адвокатури. Наприклад, у ст. 43 Закону

України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» закріплено принципи адвокатського самоврядування (виборність, гласність, обов'язковість для виконання адвокатами рішень органів адвокатського самоврядування, підзвітність, заборона втручання органів адвокатського самоврядування у професійну діяльність адвоката).

Принципи окремих інститутів адвокатури широко представлені на рівні міжнародно-правових документів, а також у національному законодавстві зарубіжних країн. Так, у Рекомендації R (2000) 21 Комітету міністрів державам-членам про свободу здійснення професії адвоката від 25 жовтня 2000 р. зазначається, що при призначенні стягнення за дисциплінарні проступки, вчинені адвокатами, повинен дотримуватися принцип пропорційності [45]. Статтею 18 Закону Молдови про адвокатуру передбачено, що допуск до професійного стажування здійснюється на підставі іспиту з дотриманням принципів прозорості й рівноправ'я [18].

Існування широкого розмаїття принципів у законодавстві й теорії робить необхідним здійснення їх класифікації, тобто розподілу на види за певною спільною ознакою.

Класифікаційними критеріями, як правило, виступають сфера поширення принципів, їх характер, ступінь значущості, цільова спрямованість і спосіб закріплення у праві.

Однією з найбільш поширених класифікацій, що може претендувати на загальне визнання, є виділення принципів організації і діяльності адвокатури.

Поняття «принципи організації адвокатури» [28, с. 162; 29, с. 23; 35, с. 148] має тривалу історію й широке сучасне застосування. В інтерпретаціях різних авторів принципи організації згадуються також під назвою «організаційні принципи» [35, с. 144], «принципи побудови» [41, с. 91], «принципи утворення адвокатури» [30, с. 149], «принципи організаційного устрою адвокатури» [35, с. 141], «інституціональні», внутрішньоорганізаційні, «статичні» тощо. В межах даного дослідження принципи організації й організаційні принципи, а також принципи побудови адвокатури розглядаються як синонімічні. Ці принципи виступають концептуальною основою проектування, побудови й підтримання стійкості ор-

ганізаційної структури адвокатури, забезпечення її кадрового, матеріально-технічного і професійного розвитку.

Принципи діяльності адвокатури звичай згадуються під найменуванням «принципи функціонування адвокатури» [30, с. 178], «процесуальні», «функціональні», «процедурні принципи» тощо. Їх сфера дії охоплює динамічний аспект роботи адвоката, як правило, в процесі надання громадянам правової допомоги у тій чи іншій галузі права.

Тим не менше, більшість науковців оперують поняттям «принципи організації і діяльності адвокатури», щоправда, не всі з них вказують, які конкретно принципи належать до кожної з підгруп.

На цьому тлі відрізняється специфікою судження О. Л. Жуковської, яка називає принципи організації адвокатури й принципи адвокатської діяльності [46]. Як бачимо, замість поняття «принципи діяльності адвокатури» нею використовується більш вузький термін «принципи адвокатської діяльності». В контексті такої позиції ряд суб'єктів законотворення чітко розмежовує принципи організації адвокатури (самоврядність, незалежність, верховенство права, законність, демократизм, корпоративність) і принципи здійснення адвокатської діяльності (верховенство права, незалежність, демократизм, гуманізм та конфіденційність) [47].

Більш розгалужену модель принципів пропонує Д. В. Лубінець, який виокремлює, по-перше, принципи адвокатури (організації та діяльності), до яких відносить верховенство права, гуманізм, демократизм, добровільність, законність, конфіденційність, незалежність, самоврядність; по-друге, принципи здійснення адвокатської діяльності, що включають верховенство права, незалежність, гуманізм, професіоналізм та конфіденційність [48].

Оперуючи поняттям «засади» в значенні «принципи», М. А. Маркуш уважає за доцільне розмежовувати засади адвокатури (верховенство права, законність, демократизм, гуманізм, конфіденційність, незалежність, самоврядування, корпоративність) і засади адвокатської діяльності (верховенство права, законність, незалежність, демократизм, гуманізм, конфіденційність, самоврядування, корпоративність, рівноправність, змагальність) [49].

Торкаючись питання застосування у теорії і законодавстві дефініції «принципи адвокатської діяльності», слід констатувати, що воно часто сприймається як тотожне поняттю «принципи діяльності адвокатури». Так, наприклад, у вітчизняному законі про адвокатуру 1992 р. принципи незалежності і конфіденційності законодавець відносив до принципів діяльності адвокатури, тоді як у чинному законі 2012 р. вони розглядаються як принципи адвокатської діяльності.

В основному ці поняття, дійсно, співпадають, проте не повністю, що не дає підстав розглядати їх як ідентичні. Обидва терміни визначають суб'єктом діяльності адвоката, проте дефініція «принципи адвокатської діяльності» має усталене застосування для характеристики процесуальної поведінки адвоката під час надання правової допомоги у кримінальному, цивільному, адміністративному чи господарському процесі. Ці принципи починають діяти після звернення клієнта до адвоката за вирішенням конкретної правової проблеми. Окрім того, найменування принципів, що розглядаються, орієнтує на реалізацію їх організаційними формами адвокатської діяльності (адвокатами, які практикують індивідуально або у складі адвокатського бюро чи об'єднання).

Між тим, поняття «принципи діяльності адвокатури» охоплює своїм змістом як принципи адвокатської діяльності, так й принципи діяльності структур, що не належать до організаційних форм адвокатської діяльності, але є органами адвокатури. Йдеться про органи адвокатського самоврядування. Тобто категорія «принципи діяльності адвокатури» включає принципи, що є спільними для організаційних форм адвокатської діяльності і органів адвокатського самоврядування.

Для повсякденної практики, звичайно, більш затребуваними є принципи адвокатської діяльності. Вказаний термінологічний зворот частіше використовується й краще зрозумілий для адвокатів. Не викликає сумніву, що принципи адвокатської діяльності є центральним, провідним сегментом принципів діяльності адвокатури. При цьому, виділення «принципів діяльності адвокатури» зорієнтоване на ширше охоплення усієї сфери буття адвокатури й повнішу ха-

рактеристику теоретичної складової цієї категорії.

Повертаючись до аналізу основної класифікації принципів адвокатури (принципи організації і діяльності адвокатури), слід відзначити, що її перевагою є тісний прикладний зв'язок із двома провідними сферами об'єктивної адвокатури — побудовою і функціонуванням. Організація і діяльність адвокатури становлять відносно самостійні підсистеми, характеризуються особливостями цільового призначення й суб'єктного складу. Більшість процесів усередині чи ззовні адвокатури пов'язана із цими фундаментальними блоками, тож логічною є доцільність впливу на їх розвиток за допомогою принципів, що розроблені з урахуванням специфіки сфери застосування.

Без сумніву, організаційні та процедурні компоненти тією чи іншою мірою присутні в кожному принципі адвокатури, органічно пов'язані та взаємообумовлені, і з цих позицій будь-яка класифікація є умовною. Разом з тим, оцінюючи співвідношення організаційних і функціональних елементів на прикладі конкретного принципу, можна побачити домінування, перевагу одних над іншими, що дозволяє віднести його до принципів організації або діяльності адвокатури.

Недоліком даної класифікації є те, що вона не відповідає на запитання, як бути з принципами, що мають виражене універсальне значення й рівною мірою застосовуються як у процесі організації, так й діяльності адвокатури. Наприклад, принцип незалежності є базовим для побудови органів адвокатського самоврядування й без нього немислима ефективна адвокатська діяльність із захисту прав підозрюваного у кримінальному провадженні.

Нейтралізація окреслених недоліків можлива шляхом виділення поряд із принципами організації та діяльності адвокатури нового різновиду — основоположних принципів адвокатури.

На відміну від звичайних принципів адвокатури, що можуть мати суто організаційний або функціональний характер, основоположні принципи мають, по-перше, фундаментальне значення, по-друге, повсюдне вираження в усіх аспектах існування української адвокатури, по-третє, універсальне визнання у за-

конах про адвокатуру більшості цивілізованих країн світу. Остання ознака дозволяє усвідомити загальносвітове розуміння відправних стандартів адвокатури, які не залежать від форми державного устрою чи політичного режиму.

Основоположні принципи адвокатури виражають її найбільш суттєві риси та цінності, визначають вектор руху, виступають ядром системи принципів, породжуючи як норми, так й інші принципи адвокатури.

До основоположних принципів адвокатури слід, на наш погляд, відносити незалежність, професійну компетентність, конфіденційність, уникнення конфлікту інтересів. Формуючи їх перелік, ми, з одного боку, керувалися зазначеними вище критеріями до цієї категорії принципів, а з іншого боку, взяли до уваги сформовані ІВА [14] та ССВЕ [11; 12] підходи щодо трактування поняття «основні принципи професії» — незалежності, відсутності конфлікту інтересів і збереження професійної таємниці — яке в одній із своїх позицій [13] ССВЕ по суті доповнив професійною компетентністю.

Оскільки за своєю природою принципи мають властивість вагомості, а отже, й пов'язані між собою відносинами під-

порядкування та/або координації, остільки на верхньому ієрархічному щаблі перебувають основоположні принципи адвокатури. Інші принципи організації та діяльності розташовуються сходинкою нижче. Нижчестоящі принципи не є другорядними, проте зорієнтованими на першочергову реалізацію основоположних.

Таким чином, окреслені раніше принципи адвокатури на підставі сфери поширення можуть бути класифіковані на основоположні принципи (незалежність, професійна компетентність, конфіденційність, уникнення конфлікту інтересів), принципи організації (територіальність, обумовленість судоустроєм, спеціалізація, корпоративне самоврядування, доступність) й принципи діяльності (ефективність, мультидисциплінарність, розумна винагорода).

Залежно від способу закріплення в українському праві можна виділити принципи адвокатури, що отримали текстуальне вираження (незалежність, конфіденційність, уникнення конфлікту інтересів) або непряме змістовне закріплення (професійна компетентність, територіальність, спеціалізація, корпоративне самоврядування, доступність, ефективність, розумна винагорода).

ПРИМІТКИ

1. Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. — К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с.
2. Репешко П. И. Принципы уголовного процесса в стадии судебного разбирательства уголовного дела в суде первой инстанции Украины / П. И. Репешко. — Николаев : Атолл, 2001. — С. 32.
3. Полонка І. А. Нормативність права: загальнотеоретичний аналіз : монографія / І. А. Полонка. — Чернівці : Місто, 2014. — С. 65.
4. Колодій А. М. Принципи права України : монографія / А. М. Колодій. — К. : Юрінком Інтер, 1998. — 208 с.
5. Bosselmann K. The principle of sustainability: transforming law and governance / K. Bosselmann. — Aldershot : Ashgate Publishing Limited, 2008. — P. 45.
6. Delaney J. Learning legal reasoning: briefing, analysis and theory / J. Delaney. — Philadelphia : John Delaney Publication, 2006. — P. 6.
7. Avila H. Theory of legal principles / H. Avila. — Dordrecht : Springer, 2007. — 150 p.
8. General principles for the legal profession: adopted by the International Bar Association on 20 September 2006. — London : International Bar Association, 2013. — P. 2—3.
9. Charter of core principles of the European legal profession: adopted at the plenary session ССВЕ in Brussels on 24 November 2006 / Charter of core principles of the European legal profession and Code of conduct for European lawyers. — Brussels : The Council of Bars and Law Societies of Europe, 2013. — P. 5.
10. Case C-309/99 Wouters. Judgment of the European Court of Justice of 19 February 2002 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?&num=C-309/99>.
11. ССВЕ Position on Multi-disciplinary Partnerships (MDPs). — Brussels : Council of Bars and Law Societies of Europe, 2005. — P. 2.

12. CCBE Position on Regulatory and Representative Functions of Bars. — Brussels : Council of Bars and Law Societies of Europe, 2005. — P. 2.
13. CCBE Response to the European Commission competition questionnaire on regulation in liberal professions and its effects. — Brussels : Council of Bars and Law Societies of Europe, 2003. — P. 5.
14. Resolution on multidisciplinary practices: adopted by the IBA Council on 13 September 1998 in Vancouver [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ibanet.org/Document/Default.aspx?DocumentUid=90E17B1B-55DD-4A9F-9348-33901FD699D5>.
15. [http://cnb.avocat.fr/docs/RIN/RIN_Consolide+Commentaire\[Version-a-date\].pdf](http://cnb.avocat.fr/docs/RIN/RIN_Consolide+Commentaire[Version-a-date].pdf) Paris : Conseil National des Barreaux, 2014. — P. 5.
16. SRA Code of Conduct 2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.sra.org.uk/solicitors/handbook/code/content.page>.
17. Reglement interieur de l'ordre des avocats du barreau De Luxembourg: adopte par le Conseil de l'ordre le 9 janvier 2013 // Journal officiel du Grand-Duche de Luxembourg. — 2013. — № 39. — P. 560.
18. Cu privire la avocatură: Lege al Republicii Moldova № 1260 din 19.07.2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. — 2010. — № 159. — Art. 582.
19. Lietuvos Respublikos Advokatūros Istatymas № IX-2066, 18.03.2004 // Valstybės žinios. — 2004. — № 50—1632.
20. Law of Georgia on Advocates: adopted 20 June 2001 / Eastern partnership enhancing judicial reform in the Eastern partnership countries. Working group «Professional judicial systems». Project report «The Profession of Lawyer». — Strasbourg : Directorate general of human rights and rule of law, 2012. — P. 202.
21. Воробьев А. В. Теория адвокатуры / А. В. Воробьев, А. В. Поляков, Ю. В. Тихонравов. — М. : Грантъ, 2002. — 496 с.
22. Чайчиц В. Становление адвокатуры Беларуси / В. Чайчиц, Т. Матусевич // Юстиция Беларуси. — 2012. — № 7. — С. 20.
23. Молло М. Правила адвокатской профессии во Франции / М. Молло. — М. : Т-во скоропечатни А. А. Левенсон, 1894. — С. 1.
24. Nascimbene B. The legal profession in the European Union / B. Nascimbene, E. Bergamini. — London : Kluwer Law International, 2009. — P. 66.
25. Тацій Л. В. Юридична природа адвокатури в системі захисту прав і свобод людини і громадянина : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Лариса Василівна Тацій. — Х., 2008. — 176 с.
26. Козьминых А. В. Роль института адвокатуры в реализации правозащитной функции гражданского общества : дис. ... канд. полит. наук : 23.00.02 / Алена Витальевна Козьминых. — О., 2008. — 187 с.
27. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру» (нова редакція) № 4353 від 14.04.2009 р. (внесений народними депутатами Власенком С. В., Бережною І. Г., Міщенком С. Г.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=35003.
28. Васьяковский Е. В. Организация адвокатуры. Часть 2. Исследование принципов организации адвокатуры / Е. В. Васьяковский. — СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1893. — 213 с.
29. Гольдштейн М. Л. Принципы организации адвокатуры / М. Л. Гольдштейн. — СПб. : Типография Правительствующего Сената, 1900. — 30 с.
30. Святоцький О. Д. Адвокатура в юридичному механізмі захисту прав громадян (історико-правове дослідження) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Олександр Дмитрович Святоцький. — К., 1994. — 244 с.
31. Печерский В. В. Институт адвокатуры : теория основных понятий и принципов / В. В. Печерский. — М. : Юрлитинформ, 2008. — С. 118—195.
32. Яртых И. С. Будущее российской адвокатуры : монография / И. С. Яртых. — М. : Юридический институт МИИТа, 2010. — С. 4.
33. Мартинович И. И. Инновационное развитие белорусской адвокатуры — вызовы времени / И. И. Мартинович // Юстиция Беларуси. — 2013. — № 4. — С. 39.
34. Мартинович И. И. Адвокатура Беларуси: история и современность / И. И. Мартинович. — Минск : Тесей, 2002. — С. 105.
35. Азизов И. Б. Принципы организационного устройства адвокатуры / И. Б. Азизов // Современное состояние адвокатуры в странах Центральной Азии: проблемы и перспективы : матер. Междунар. регион. конф. (4—7 февраля 2003 г., Узбекистан) ; отв. ред. Г. А. Ишанханова [и др.] — Ташкент, 2003. — С. 141—150.

36. Загальна теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. ВНЗ / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко [та ін.] ; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. — Х. : Право, 2009. — 584 с.
37. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник / О. Ф. Скакун. — К. : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2010. — 520 с.
38. Фулей Т. І. Сучасні загальнолюдські принципи права та проблеми їх впровадження в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Тетяна Іванівна Фулей. — Л., 2003. — 253 с.
39. Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні / С. Шевчук. — К. : Реферат, 2007. — С. 290.
40. Бергель Ж.-Л. Общая теория права / Ж.-Л. Бергель ; пер. с фр. — М. : NOTA BENE, 2000. — 576 с.
41. Назаров І. В. Судові системи країн ЄС та України: генезис та порівняння : монографія / І. В. Назаров. — Х. : ФІНН, 2011. — 432 с.
42. Басай О. В. Принципи цивільного права України: теорія і практика : монографія / О. В. Басай. — Івано-Франківськ : Сімик, 2013. — С. 148.
43. Поляков И. И. Теория права и государства : учебник / И. И. Поляков. — О. : Феникс, 2011. — С. 104.
44. Dvorkin R. Taking rights seriously / R. Dvorkin. — Massachusetts : Harvard University Press, 1978. — 371 p.
45. Рекомендация R (2000) 21 Комитета министров государствам-членам о свободе осуществления профессии адвоката от 25 октября 2000 г. // Международные принципы, касающиеся независимости и подотчетности судей, адвокатов и прокуроров — практическое руководство № 1 (вторая редакция). — Женева : Международная комиссия юристов, 2013. — С. 177.
46. Жуковська О. Л. Висновок на проект Закону України «Про адвокатську діяльність і адвокатуру в Україні», який подав на розгляд Верховної Ради України народний депутат С. Соколов / О. Л. Жуковська // Адвокат. — 2003. — № 2. — С. 28.
47. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру» № 4353-1 від 06.05.2009 р. (внесений народними депутатами Олійником С. В., Портновим А. В., Пилипенком В. П.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=35165.
48. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» № 2270 від 02.03.2015 р. (внесений народним депутатом Лубінцем Д. В.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=54233&pf35401=331953>.
49. Проект Закону про адвокатуру № 5187 від 27.02.2004 (внесений народним депутатом Маркуш М. А.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=17311.

Иваницкий Сергей. Принципы адвокатуры.

В статье осуществлено научное исследование принципов адвокатуры. Сформулированы понятие, система и классификация принципов адвокатуры. На основании сферы распространения принципы адвокатуры классифицированы на основополагающие принципы (независимость, профессиональная компетентность, конфиденциальность, избежание конфликта интересов), принципы организации (территориальность, обусловленность судостроительством, специализация, корпоративное самоуправление, доступность) и принципы деятельности (эффективность, мультидисциплинарность, разумное вознаграждение).

Ключевые слова: принцип, адвокатура, организация, деятельность, принцип адвокатуры, конфиденциальность, независимость.

Ivanitsky Sergiy. The principles of legal profession.

The article presents a scientific study of the principles of legal profession. Formulated the concept, system and classification of principles of legal profession. On the basis of the scope the principles of legal profession are classified as the fundamental principles (independence, professional competence, confidentiality, avoidance of conflict of interests), the principles of organization (territoriality, dependence of the judicial system, specialization, corporate selfgovernment, availability) and principles of activity (efficiency, multidisciplinary, reasonable fee).

Key words: principle, legal profession, organization, the principle of legal profession, confidentiality, independence.